

РОЗДІЛ І. ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЙНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

УДК 376.1:371.1:37.08:378

Т. М. Дегтяренко
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

МОДИФІКАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ МОДЕРНИЗАЦІЇ СИСТЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті зазначено, що модернізація системи корекційно-реабілітаційної допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю, взагалі, та системи спеціальної освіти, зокрема, передбачає приведення їх у відповідність до нових викликів суспільства, на основі впровадження нових норм і показників якості цієї допомоги. Автором виокремлено одну з модифікацій професійної підготовки фахівців, що дозволить покращити якість організації та реалізації корекційно-реабілітаційної допомоги.

Ключові слова: модернізація, модифікація, система корекційно-реабілітаційної допомоги, система спеціальної освіти, підготовка фахівців, управління.

Постановка проблеми. Масштабний перегляд підходів до реалізації допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю в Україні розпочався в 90-х роках ХХ ст. Утім, у соціальній сфері питання про те *хто, яким чином, у якому обсязі* буде здійснювати цю допомогу та *як забезпечити* нові показники її якості залишаються актуальними до сьогодні. Проблеми модернізації системи корекційно-реабілітаційної допомоги, взагалі, та системи спеціальної освіти, зокрема, є предметом сучасних дискусій і наукових досліджень у галузі соціальної сфери, у тому числі й у галузі освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчення сучасної наукової педагогічної літератури, зокрема праці В. І. Бондаря, В. І. Берзіня, Л. В. Борщевської, Л. І. Даниленко, Т. М. Дегтяренко, В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої, Н. З. Софій, Т. В. Скрипник, Ю. М. Найди, В. М. Синьова, А. Г. Шевцова, Д. І. Шульженко та ін. підтверджують необхідність модернізації системи спеціальної освіти в Україні. У контексті вирішення на практиці завдань модернізації, науковцями основну увагу приділяється питанням забезпечення якості послуг, що надаються дітям із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю в системі корекційно-реабілітаційної допомоги. Було проведено низку фундаментальних і прикладних досліджень зі спеціальності 13.00.03 – «Корекційна педагогіка», у яких обґрунтовувалися концептуальні положення вдосконалення зазначеної системи як на державному та регіональному, так і на інституціональному рівнях. Слід відзначити і праці спрямовані на зміну підходів до організації навчання дітей із психофізичними

порушеннями та/або з інвалідністю (А. А. Колупаєва, 2007; Т. В. Скрипник, 2010; Д. І. Шульженко, 2010; А. Г. Шевцов, 2010; Т. М. Дегтяренко, 2012 та ін.). Підготовка фахівців для системи спеціальної освіти була предметом досліджень С. П. Миронової, А. І. Капустіна, М. З. Кота, Л. О. Прядко, Л. М. Руденко, М. К. Шеремет, Д. І. Шульженко, А. Г. Шевцова та ін. Науковці теоретично обґрунтували засади підготовки фахівців для роботи в реабілітаційних центрах (Л. О. Прядко, 2010 та ін.), довели необхідність підготовки фахівців для роботи з аутичними дітьми та з дітьми з порушеннями опорно-рухового апарату (Д. І. Шульженко, 2009; А. Г. Шевцов, 2011 та ін.), переглянули напрями та зміст підготовки фахівців (М. К. Шеремет, 2002; М. З. Кот, 2002; Л. М. Руденко, 2005; С. П. Миронова, 2007; Т. М. Дегтяренко, 2009; А. Г. Шевцов, 2010 та ін.).

Проте, вивчення практики реалізації корекційно-реабілітаційної допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю довело, що існуюча система ще не приведена у відповідність до нових показників її якості, що висувуються суспільством та самими замовниками цих послуг.

Мета статті – проаналізувати наукову літературу та вивчити стан практики модернізації системи спеціальної освіти, з метою встановлення прогалин у підготовці фахівців, що перешкоджають приведенню у відповідність до нових вимог суспільства якості корекційно-реабілітаційної допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Визначальне значення для розкриття обраної нами теми є визначення понять «модернізація» та «модифікація».

Ми виходили з того, що модернізація (від грец. *moderne* – новітній) – це вдосконалення, поліпшення, оновлення об'єкта, приведення його у відповідність із новими вимогами суспільства та нормами й показниками якості [7].

Модифікація – (від лат. *modus* – міра, вид, набута властивість та лат. *facio* – робити) – це перетворення, удосконалення, видозміна чого-небудь із придбанням нових властивостей [8]. Модифікація (від англ. *modification*) – це зміна, перетворення, поява нових ознак, властивостей [9]. Результатом модифікування є якісно відмінні стани чого-небудь.

У контексті трактування термінів «модернізація» та «модифікація», наведених вище, зазначимо, що: 1) *модернізація* системи спеціальної освіти, зокрема, та системи корекційно-реабілітаційної допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю, взагалі, передбачає їх удосконалення, поліпшення, оновлення, *приведення у відповідність до нових викликів суспільства, до нових норм та показників якості цих видів допомоги*; 2) *модифікація* – це зміна сталих положень у підходах до організації системи спеціальної освіти, зокрема, та системи корекційно-

реабілітаційної допомоги, взагалі, з метою їх модернізації. *Результатом модифікування* сталих моделей корекційно-реабілітаційної допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю та навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами є *якісно відмінні їх стани*.

У попередніх публікаціях нами була запропонована стратегія системних змін, які мають бути здійснені на рівні регіону з метою поліпшення якості допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або інвалідністю впродовж їх життя [2]. На рис. 1 представлено складові цієї стратегії на регіональному рівні з визначеними результатами.

Вивчення стану практики реалізації допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або інвалідністю в Україні, складовою якої була система спеціальної освіти, дозволило встановити, що на регіональному рівні впродовж останніх двох десятиріч тривав процес *модернізації* цієї системи.

Під час модернізації системи корекційно-реабілітаційної допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю взагалі, та системи спеціальної освіти зокрема, на рівні регіону, відбулися *модифікації* (у широкому сенсі розуміння цього поняття) пов'язані зі змінами:

а) суспільних поглядів на реалізацію корекційно-реабілітаційної допомоги: визнання необхідності створення безперешкодного середовища для зазначеної категорії населення країни, що зумовило зміни в державних стандартах;

б) системи управління в державі: децентралізація влади та делегування повноважень з управління на інституціональний рівень і зміцнення засад державно-громадського управління;

в) наукових поглядів на систему спеціальної освіти, що вплинуло на організацію навчання дітей із психофізичними порушеннями.

У цілому, зазначені вище процеси модифікації системи корекційно-реабілітаційної допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю взагалі, та системи спеціальної освіти зокрема, зумовили *актуальність проблеми підготовки кадрів до управління реалізацією корекційно-реабілітаційної допомоги як на регіональному, так і інституціональному рівнях*.

Соціокультурні зміни в сучасному українському суспільстві, що відбулись у 90-х роках ХХ ст. сприяли та становленню гуманістичної освітньої парадигми стосовно дітей із вадами розвитку. Проведений аналіз наукових робіт уможливив визначення сутності *модифікації* (у вузькому сенсі розуміння цього поняття) системи спеціальної освіти. Найчастіше поняття «модифікація» у спеціальній педагогіці розглядається в контексті організації навчання дітей зі спеціальними освітніми потребами. До модифікацій у системі спеціальної освіти належать: зміна тривалості періоду навчання, зміна навчального середовища, ресурсів, матеріалів,

форми викладу завдань, оцінювання з урахуванням особливостей учнів; модифікація змісту навчально-виховного процесу, структури його організації; пошуки та впровадження сучасних педтехнологій; оволодіння системою дистанційної освіти [5; 6].

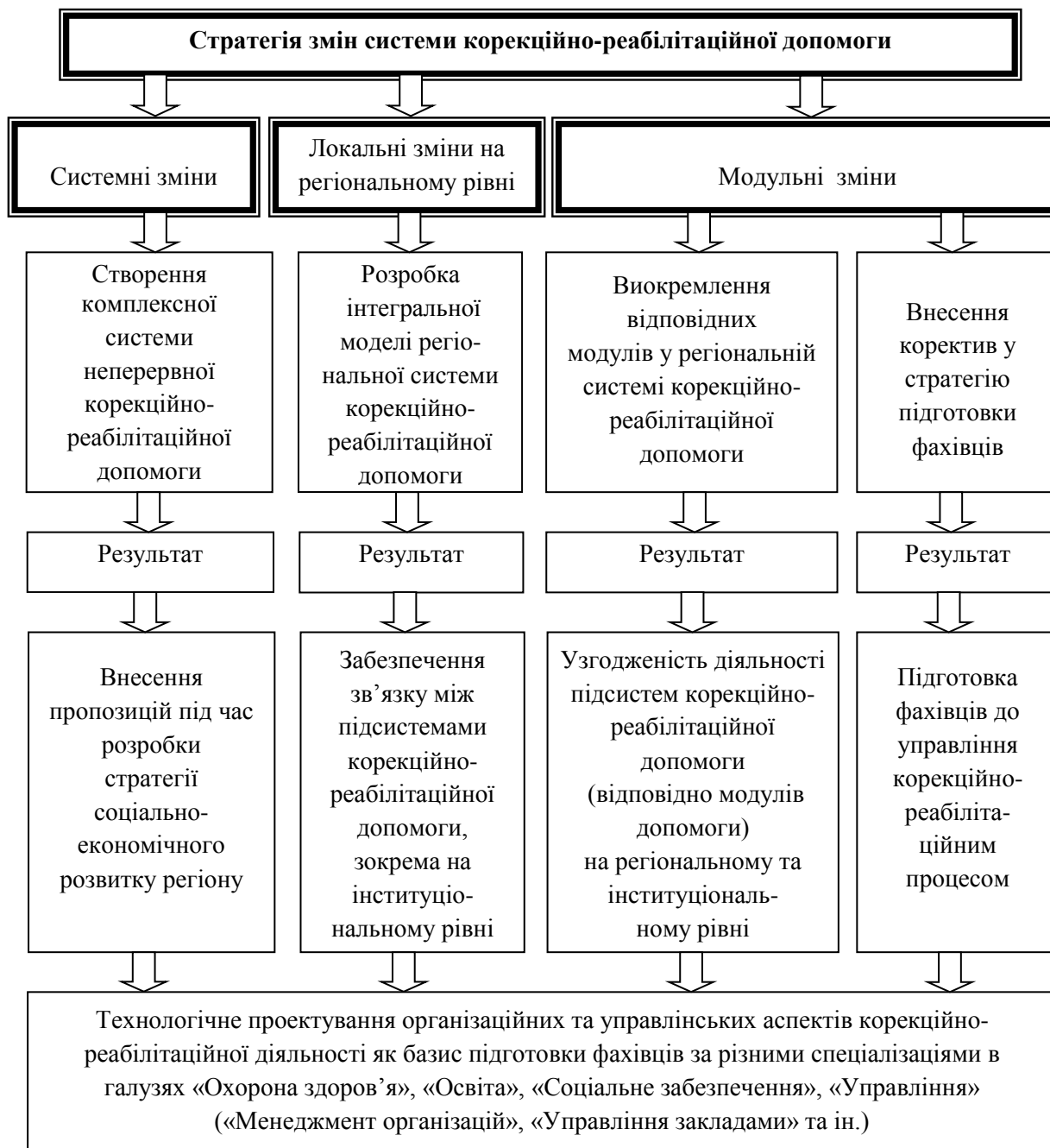

Рис. 1. Стратегія змін системи корекційно-реабілітаційної допомоги

Крім того, під час створення умов для навчання дитини з особливими освітніми потребами відповідно до особливостей формування пізнавальних процесів кожного учня, який потребує індивідуального навчального плану, *модифікуються* (вносяться зміни до понятійної сутності навчального

матеріалу, його змісту, форм і методів навчання): стандартні навчальні плани, програми, методичні рекомендації, конспекти уроків, створюються індивідуальні навчальні плани, які є основою курикулуму для навчання дітей з особливими освітніми потребами [5; 12]. Усе, що стосується процесу навчання: визначення форми; методів; технічного й методичного забезпечення навчального процесу, а також забезпечення змін фізичного середовища, авторами віднесено до процесів *адаптації* [12].

На інституціональному рівні, відбулася зміна підходів до програмного забезпечення, виокремилися рівні навчання та надався дозвіл учителям здійснювати навчання за індивідуальними програмами. Усе зазначене перевело корекційних педагогів зі статусу «урокодавців» до статусу «управлінців (менеджерів)» навчально-виховного процесу. А значить *зумовили необхідність змін у підготовці фахівців у вищих навчальних закладах.*

Ураховуючи зазначені вище процеси модернізації та модифікації системи корекційно-реабілітаційної допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю взагалі, та системи спеціальної освіти зокрема, вищі навчальні заклади, як автономні заклади, мають своєчасно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі та змінювати свою стратегію підготовки фахівців відповідно до потреб ринку праці.

У Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка була розроблена теоретична модель підготовки фахівців до управління процесом корекційно-реабілітаційної допомоги особам із психофізичними порушеннями, яка була апробована завдяки включенню в навчальні плани підготовки спеціалістів напряму підготовки «Корекційна освіта» навчальної дисципліни «Організація та управління корекційно-реабілітаційною діяльністю».

Результати впровадження дисципліни засвідчили, що інтеграція знань, умінь і навичок з управління в базовий компонент професійної підготовки фахівців сприяє підвищенню мотивації, активності майбутніх педагогів і, як наслідок, підвищує якість опанування навчального матеріалу, впливає на подальшу професійну активність і компетентність у процесі реалізації корекційно-реабілітаційної допомоги та, опосередковано, на кар'єрне зростання випускників. Упровадження результатів дослідження в навчально-виховний процес (під час читання лекцій і проведення семінарських занять, закріплення знань під час проходження практики) дало змогу підвищити рівень знань студентів про організаційно-управлінську діяльність під час реалізації корекційно-реабілітаційної допомоги на рівні регіону та сформулювати сучасні погляди на окремі аспекти корекційно-реабілітаційної діяльності в межах регіону й підготувати до проведення консалтингової діяльності в системі освіти.

Зважаючи на сучасну парадигму освіти, зокрема, зміни організаційної форми навчання дітей із психофізичними порушеннями та впровадженню інклюзивної освіти, вважаємо за доцільне навчальну дисципліну «Організація та управління корекційно-реабілітаційною діяльністю» включити до навчальних планів підготовки фахівців за спеціальністю «Управління навчальним закладом». Аргументом такого ствердження є те, що управляти процесом корекційно-реабілітаційної діяльності практичних працівників навчального закладу мають тільки підготовлені до цього керівники.

Модифікування сталих моделей корекційно-реабілітаційної допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю та навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами на рівні регіону, зміна організаційних та управлінських аспектів корекційно-реабілітаційної діяльності, зумовлюють і необхідність модифікації підготовки фахівців і за різними спеціалізаціями в галузях «Охорона здоров'я», «Освіта», «Соціальне забезпечення», «Управління» («Менеджмент організацій», «Управління закладами» та ін.). Це зумовлено тим, що корекційно-реабілітаційна допомога є інтегральним явищем, симбіозом діяльності кількох галузей соціальної сфери. Її якість залежить від випереджаючої підготовки учасників до її реалізації, у тому числі, від їх готовності до управління процесами корекційно-реабілітаційної діяльності.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що на початку реалізації стратегічних змін у системі корекційно-реабілітаційної допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю, складовою якої є система спеціальної освіти, ішлося здебільшого про *модернізацію* системи в цілому. На сучасному етапі, коли вже відбулися системні зміни на регіональному рівні під час здійснення локальних і модульних змін, мова повинна йти про модифікацію системи. Результатом цього модифікування має стати досягнення якісно відмінного стану цієї системи в цілому.

Аналіз наукової літератури та вивчення стану практики дозволили встановити, що одним із факторів, що негативно впливає на якість реалізації корекційно-реабілітаційної допомоги та надання освітніх послуг, є недостатня підготовленість фахівців до управління цими процесами. Тому під час модернізації системи корекційно-реабілітаційної допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю взагалі, та системи спеціальної освіти зокрема, слід значну увагу приділити, передусім, модифікації навчальних планів і навчального матеріалу під час підготовки фахівців у вищому навчальному закладі. Це один із факторів, який дозволить привести у відповідність до нових вимог суспільства якість допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю на регіональному та інституціональному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарь В. И. Модернизация специального образования на Украине: уроки на будущее / В. И. Бондарь // Дефектология. – 2006. – № 3. – С. 67–72.
2. Дегтяренко Т. М. Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегія управління : монографія / Т. М. Дегтяренко. – Суми : Університетська книга, 2011. – 403 с.
3. Дегтяренко Т. М. Планування обсягу підготовки фахівців як умова забезпечення якості корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з психофізичними порушеннями / Т. М. Дегтяренко // Педагогічні науки : зб. наук. праць / ред. кол.: А. А. Сбруєва, М. О. Лазарев, В. І. Лозова та ін. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – Ч. 2. – С. 193–202.
4. Засенко В. В. Інтеграція: за і проти / В. І. Бондар, В. І. Берзін, Л. В. Борщевська та ін. // Діти з особливими потребами: поради батькам ; за ред. В.І. Бондаря, В. В. Засенко. – К. : Науковий світ, 2004. – 232 с.
5. Колупаєва А. А. Основи інклюзивної освіти : навч.-метод. посібник / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К. : «А.С.К.», 2012. – 308 с.
6. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади : монографія / А. А. Колупаєва. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 457 с.
7. Модернізація [Електронний ресурс] // Словник економічних термінів, 2013. – Режим доступу :
<http://epi.cc.ua/modernizatsiya-30988.html>.
8. Модифікація [Електронний ресурс] // Википедія. – Режим доступу :
<http://ru-wiki.org/wiki/Модификация>.
9. Модифікація [Електронний ресурс] // Всесвітній словник української мови. – Режим доступу :
<http://uk.worldwidedictionary.org/модифікація>.
10. Миронова С. П. Цілісність особистості педагога як необхідна передумова ефективності корекційної роботи / С. П. Миронова // Дефектологія. – 2007. – № 3. – С. 41–44.
11. Шевцов А. Г. Апологія ортопедагогіки / А. Г. Шевцов // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 19. Корекційна педагогіка та психологія : зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – № 19. – С. 209–215.
12. Шеремет М. К. Становлення й функціонування системи підготовки дефектологів / М. К. Шеремет, С. І. Корнєв // Педагогіка і методики: спеціальні : зб. наук. ст. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 93–100.
13. Шульженко Д. І. Особливості підготовки спеціаліста для роботи з аутичними дітьми / Д. І. Шульженко // Збірник наукових праць КПДУ. – К., 2009. – С. 71–75.
14. Loreman Tim. Inclusive Education. A practical guide to supporting diversity in the classroom / Tim Loreman, Joanne Deppeler, David Harvey // RoutledgeFalmer, London and New York, 2005.

РЕЗЮМЕ

Дегтяренко Т. Н. Модифікація професійної підготовки спеціалістів в контексті модернізації системи спеціального образования.

В статье указано, что модернизация системы коррекционно-реабилитационной помощи лицам с психофизическими нарушениями и/или инвалидов, в целом, и системы специального образования, в частности, предусматривает приведение их в соответствие с новыми вызовами общества, на основе внедрения новых норм и показателей качества этой помощи. Автором выделено одну из модификаций профессиональной подготовки специалистов,

которая позволит улучшить качество организации и реализации коррекционно-реабилитационной помощи.

Ключевые слова: модернизация, модификация, система коррекционно-реабилитационной помощи, система специального образования, подготовка специалистов, управление.

SUMMARY

Dehtyarenko T. Modification of professional training of the specialists in the context of the modernization of the system of special education.

In the context of the interpretation of the terms «modernization» and «modification» the author has stated that: 1) modernization of the system of correctional-rehabilitation help for people with mental and physical impairments and/or disabilities, in general, and special education system, in particular, involves bringing them in accordance with the new challenges of society, based on introduction of the new standards and indicators of quality of help; 2) modification is a change in the provisions established in the approaches to the organization of correctional- rehabilitation help for people with mental and physical impairments and/or disabilities, in general, and special education system, in particular, with a purpose of their modernization. The result of the modification of established models of correctional-rehabilitation help for people with mental and physical impairments and/or disabilities, and training and education of children with special educational needs are qualitatively different in their conditions.

The author notes that at the beginning of the implementation of the strategic changes in the system of correctional-rehabilitation help for people with mental and physical impairments and/or disabilities, which is a part of the special education system, it has been mostly about the modernization of the system as a whole. At the present stage, when the system changes have already taken place at the regional level, for implementation of local and modular changes we speak about modification of the system.

The analysis of scientific literature and the study of the state of practice have revealed that one of the factors that negatively affects the quality of the implementation of correctional-rehabilitation help and educational services is the lack of trained professionals, who can manage these processes. Therefore, in the modernization of correctional-rehabilitation help for people with mental and physical impairments and/or disabilities, in general, and special education system, in particular, considerable attention should be given firstly to modification of educational plans and teaching material during the preparation of professionals in higher educational establishment. This is one of the factors that will lead to accordance with the new demands of society the quality of help for people with mental and physical impairments and/or disabled at the regional and institutional levels.

Key words: modernization, modification, a system of correctional-rehabilitation help, a special education system, training of the specialists, management.

УДК 376.1-056.26:371.125:316.356.2

О. В. Колишкін

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-ДЕФЕКТОЛОГА В РОБОТІ ІЗ СІМ'ЯМИ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті визначаються сучасні форми й методи роботи вчителя-дефектолога із сім'ями, які виховують дітей з особливими потребами, ураховуючи індивідуальні особливості батьків, типи сімей, міжособистісні стосунки та стилі